

Kompoziční studie z ruské literatury.

Všetička, F.: Stavba prózy. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1992, 152 s.

Stavba prózy F. Všetičky analyzuje deset próz z ruské klasické literatury. Teoretická východiska studie jsou soustředěna do vstupní kapitoly "Co je kompoziční výstavba". V této části je vymezen pojmový aparát, s nímž autor bude pracovat. Úvodní pasáž tak umožňuje dobrou orientaci v následujícím textu knihy. Nicméně mnohdy přímočaré odvození termínu od povrchu jevu vyvolává jisté pochybnosti: vypravěč je živočišného původu - prato animální vypravěč. Personální vypravěč je odvozen pouze od jeho účasti v rovině postav a není zmíněna jeho odlišnost od jiných vypravěčů kvalitou informace. Z nějakého důvodu zde není zahrnuta er-forma, i když s ní autor dále pracuje. Nebylo by zřejmě úplně bezvýznamné upozornit např. potenciálního studentského čtenáře, že tento teoretický úvod si vědomě nečiní nárok na komplexnost (zejména pasáže o času, prostoru, vypravěčích) a nevyhýbá se jistému účelovému zjednodušení. Také tvrzení typu: "Tak např. I. Bunin považoval čísla sedm, devět a jedenáct za čísla magická - proto také jeho první knížka obsahovala devět povídek" (s.18) by bylo třeba precizněji fakticky doložit.

V druhé části knihy nenechává F. Všetička nikoho na pochybách, že zná perfektně texty, se kterými pracuje, důsledně promýšlí jednotlivé detaily, logicky dokládá každý svůj krok. Nicméně jeho řešení někde vyvolávají dojem, že tímto způsobem díla dopodrobna chápana nebyla a že jde o zcela novátorský krok. Tak např. vychází premisa autorovy úvahy o dvojím aspektu mirgorodského světa - seriozním a banálním (Vyprávění o tom, jak se Ivan Ivanovič rozkmitl s Ivanem Nikiforovičem), si povšiml již Bělinskij, pranatitu však Bělinskij

vyjádřil sémanticky bohatším a zřejmě nepřeložitelným slovem "pošlost". Také výklad o sestupné a vzestupné linii v pasážích o Mrtvých duších jako by nepředpokládal i jinou interpretaci. Zdá se však, že vedle autorových výkladů je stejně tak dobře možné chápat tento Gogolův román z pohledu epického typu "cizince" na cestě, který se volně rozhlíží kolem sebe a konstatuje určitý status quo bez ambicí gradace po sobě následujících scén. Z tohoto hlediska je možné chápat jednotlivé statkáře na stejné významové úrovni - jako rozdílné nuance jedné a téže tváře určitého stavu Ruska. A stejně tak bychom zřejmě mohli nalézt i jiná interpretační řešení.

Jistě by se dalo polemizovat i s názorem, že Běsi nejsou psychologickým románem. Toto tvrzení je doloženo absencí psychologického prokreslení Nikolaje Stavrogina. Pokud apriorně přijmeme názor, že psychologický román "postavy zásadně vysvětluje, proniká do nich. zpytuje je", pak má autor pravdu. Pro toto tvrzení však nenacházím v souvislosti se zmíněným Dostojevského románem dostatečnou oporu. Např. IV. kapitolu Běsů bych hodnotil jako kapitolu, v níž je psychologie postav středem pozornosti. Psychologický portét není veden přímočaře, ale zprostředkovaně - nepřímou psychologickou charakteristikou, prostřednictvím dynamické proměny masky. Tímto je vytvořena zvláštní atmosféra určitého psychologického stavu, který není vysvětlován, ale vyjádřen. Lembkeho počínání při požáru bychom mohli asi těžko vysvětlovat jinak, než jako ozvláštňenou psychologickou reakci na vnější podnět - a o tuto momentální psychologickou reakci v mnoha případech prvořadě jde. Domnívám se, že pokud není psychologie postavy podána jako na

dlani, pak to ještě nemůže být důkazem apsychoologičnosti románu, ale může být dokladem zájmu o záhady lidského vědomí a nepostižitelné stavy duše. Ale ani přímé nahlédnutí do Stavroginovy duše nechybí. Jeho dopis Darji Pavlovně na samém konci románu to potvrzuje. A také je zřejmé, že ona tajemnost, na které je vystavěna autorka teze, je pro Dostojevského román zcela zásadní. Dostojevského fenomén "tajemství" je zřejmě daleko hlouběji založen v samém podloží románového tvaru, než jak je to možné prokázat analýzou byt' stěžejný románové roviny.

Za problematické pokládám i tvrzení, v němž je shledávána přímá úměra mezi uměleckostí a vyšším tektonickým tvarem a které je doloženo Gorkého trilogií. Domnívám se, že vypravěčský úhel prvních dvou částí trilogie je možné považovat za skaz. Zde byl přesný B. Ejchenbaum, který definuje skaz jako osobní tón, jenž je organizujícím principem epického tvaru. Lineár-

ně se kupící přetlak faktů okolní reality zcela zahlcuje vypravěčovo vědomí Gorkého Děťství. Subjekt pak postupně ztrácí orientaci v životě i kontakt se světem. A právě zorným úhlem takto podané osobní tragédie je nahlížen daný stav světa. I když o překot se hrnoucí proud vědomí Gorkého vypravěče nedosahuje vyššího tektonického tvaru, přesto jde o jeden z nejlepších projevů vypravěčského mistrovství ruské literatury. Z uvedených důvodů pak někdy autorův výklad nesedí a jako by se připomínala myšlenka Václava Černého: Každé dílo budiž souzeno uměleckým absolutnem sebe samého. Práce F. Všeticky je silná především detailní analýzou textu. Svým příklonem k tradici ruské formální školy autor patrně vyjadřuje své celoživotní metodologické krédo. Řadou dlých postřehů studie osvětluje doposud temná zákoutí sledovaných textů. Místy text F. Všeticky provokuje k odpovědi, vyvolává diskusi a spory a to je víc než dobře.

Zdeněk Pechal

Два новых пособия по истории России

Пособие по истории Отечества (для поступающих в вузы). Москва 1993.

Пособие написано специалистами по различным периодам русской истории - преподавателями исторического факультета МГУ имени Ломоносова и составлено в соответствии с современными требованиями. В нее включены основные факты, знание которых необходимо для студентов-русистов. Здесь учтены изменения, произошедшие в последние годы в подходе российской истории, в то же время авторы

стремились держаться максимально сбалансированных точек зрения на важнейшие события и процессы. Книга снабжена вспомогательными материалами, облегчающими работу студента. Это, напр., хронологические и династические таблицы, списки руководителей государства, схема устройства государственных органов России и др. В тексте выделены основные понятия и даты. Пособие состоит из 7 глав (Древняя